د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلې لیکونو د تولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ووایم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکونکي دي

د کتاب نوم ——— د تحقيق په رڼا کښې

ليکونکے ——— مياں وکيل شاه فقير خېل

د چاپ کال ——— ۲۰۰۲ء

کتابت ——— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ———

بيه .... (٦٠) روپۍ

ناشر ——— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په کور نۍ نور شه
د چا په دُ عا گانو چې زهٔ دَ
دنیا په نښون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې ړومبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقيق په رڼا کښې

يو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وايم او د دې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقيق د ادب يوه کږلېچنه شعبه او يوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کږ کېچنه لار د تګ دپاره ډېره لويه سينه او زړه چاودون غواړي کله ناکله يو محقق په مودو مودو د يوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د يو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو يو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د يوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ځواځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړومبې ګام اخستې وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقيق دې ګران کار ته هم هغه بنيادم زړه نيولې شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تيار وي دَ تحقيق دلارې خنډونو ته زړه نهٔ بايلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقيق په لاره هر تيارهٔ ګټ ته ښهٔ په ورين تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقيق فن کښې دا حقيقت په ګوته کړے دے چې د تحقيق د کار د ګران والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېخي يو تخنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نښکې
دا مېنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي گڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپېدا کېږي او د زړو مسئلو حل دا او څې د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يو ې رابطې کار ورکوي
ځکه هم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کولو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنگ نوړو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې گرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وگرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتيبه او د لاس امداد
نه بغېر په يو اڅې سر او بشه په نېک نيتئ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. يې شمېره ورک قلمي نسخې يې مدون کړي او د پښتو ادبي تاريخ کې تيارهٔ کونجونه يې رڼا کړي دي. خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيمياتو په کتار ډېره په کرانه پوره نه خيژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نهٔ خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره پرې ګډه تېرول لږ کوچنی کار نه پرېوزي -

زموږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې شالونه بيا موندے شي - زهٔ دلته د دغې شالونو د يو په يو ذکر په ځای د دغې ټولو مجموعي تاثر وړاندې کوم چې په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود وړاندې نه د يوې ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنهٔ په منطقه بندۍ د ځوانۍ نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا رويه د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلے کيږي ځکه چې تحقيق د نيستونو تېرې نهٔ مني - د تحقيق په لاره د نورو نظريو رد څهٔ شجر ممنوعه نهٔ ده، خو د دې رد د پاره نېک نيتي بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې کهٔ چرې د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول مخې ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کوي نو د څهٔ مصلحت کوشش له څخه دغې نه ډېره د بنيادي اصولونه خلاف خبرهٔ ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که څه هم د انصاف په نظر ووکتل شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغو بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغه پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک او ټینګ دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد اوګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدې پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار راوستې روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې لیکلې شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، زموږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او د دغې اهم کار د پاره، دداسې زلمو ضرورت دی چې هغوي په یوه لېوني جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټو پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د دغه رنګ زلمو څخه یو کیدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې تحقیق دپاره، "د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپره زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د دغه توانائي د تحقیق څونډې زړه ستړي کار ته په کوم لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکوالو نکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړلسو پېړو پېښې نه دي ایښې او په یوه خله د تحقیق،
تنقید، شاعرۍ، افسانې او ډرامې په توره کښې یو کې نه
وهي. سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جاري ساتلې دي. د خپل دغې ذهني
استقامت په ډاډ ئې په کال 1997 کښې د میاں حمدالله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۶ هـ تر منځه اټکل
کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یو ځلې د خپلې یوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو. د میاں وکیل شاه د دغه مقدمې
که یو پلو د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا
غورځوي چې د پښتونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلوتو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېرې کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار
ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خورو ورو د اړو له مخه،
تخصیص د نن سبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هم خلق
یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځاے
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې یې هلې ځلې جارې ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېږي ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خېل
جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میانګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او بررسۍ خصوصي، ذېلې ځانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده
او اوس داده د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې هڅه ده چې د هغې
په اسو یکو نو کښې شپږ مضمونو ته د سعید ختک یو شعر، صدیق
ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیث،
خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې منظوم طبّي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلې ځانګې سره تعلق لري - میان
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کنم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو د یوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولیه په یوه لیونۍ جذبه د خپل قام د پیا ور وشانو
د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي -

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره
د اباندې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه څو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څخه نورهنګامي کارونه هم راپېښ ایږده نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څخه زما دیک رښتو پخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوئ او هم حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رانبسکله او په یو برخورداړانه احترام ئې بنه په زغم زما یک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم وېلے چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره ژور او په خوارۍ د یکلي علمي او تحقیقي کاوش د پېښولو کښې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلے شم چې زما دا نیمګړے شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه ستړي مزل یو بې پلوه منشه ضرور او منلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونو نه پرته لکه چې وړاندې ذکرا وشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د فقیرخیل میان کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پیلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل ټبر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارونو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شعوري ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په پخو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هېڅ څه باک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډ کړي شوي کم او زیات تول یکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هېڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د دغه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم وړې شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، «سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بیے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه د اسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف: د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د اکوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوونه نه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې لړکې بل کړي په دې لړکښې هغه د څنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه دے چې د کریم داد ابن انون دروزن د واصلته الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله چې نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنائي د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپيلې شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيږو نه په تورابهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځني ثابت کړې دے -

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کار نو همېش خليل او صديق الله ربښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نيغه په رد کوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
د د پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -
د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا دے چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت مونږ ته نه دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او د هغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشېر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د څه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځاے ځائېنې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وړومبے محقق دے چې ډېر په شواهدو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي څخه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډ که هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده وائي یوه کوټلې راے قائمه کړې ده او د بنه څو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغهٔ د جدِ امجد میاں جمید بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو په وړومبي منظوم طبي لغت د سرخط لاندې يوه کښې دا انکشاف شوى دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې وړومبے منظوم طبي لغت دے او دا لغت مياں تجمل شاه فقيرخيل تصنيف کړے دے څوک چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر مياں حمد الله فقيرخيل زوئے دے ۔

نوم ورکے شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، دا يک خپل مياں کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اوديگرام نومې کلي او سيد د نکے وُ د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څپل دې يک کښې مياں وکيل شاه، دا انکشاف کړے دے چې مياں محمد سعيد ابک خپل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دوېم شاعر دے چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار يوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقيق په رڼا کښې را غلي چې د کومو ټيکونو ذکر او شو په د غې هر يو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظريه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزيد تحقيق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې داسې ټيکونه هم شته د ذکر شوې مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ټيکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار يو معلوماتي ټيک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نوړ هم وقیع شوے وُ .

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي د دې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنګې پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي .

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ'' د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زموږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو ستړو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بېګ'' په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زموږ د دغې نوې غوڅ پیاتي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي .

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروړو لو کوشش کوُوم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پیاته داره وي ځکه چې داسې د ژړنو معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والی پیدا کوي او اهداف یې ګړوږ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځای تحقیق ته پام ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د هغې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د یې یقیني تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چوما دیګري نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کڅه هم څو یو زړه ستړې او پېچیده عمل دی نو د تحقیق موادو د پېشکش دپاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل دا لاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خپل د لمې دے، د تحقیق کړ کېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون خپل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې دپاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زموږ د دې محقق د لیک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن او د فاتو په پرله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته ورننباسي، کله ناکله د هغه د لیک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم یې بیا هم ذهن ور ځلي. د تحقیق په دنیا کښې د دا غلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته بنه په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر یې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په د غې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په دنیا کښې زه بنه په داد وئیلې شم چې میان وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د کریم داد الف نامه

او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تیر شوي او په دغه مختلفو دورونو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې موږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښود نه یې را ته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم را جمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددهٔ ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت مونده لے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کور نۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دوي نه مخکښې د الفنامو رواج بایزید روښان او د هغه د مخلصانو یعنی روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوي لوي شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوُ نه " په صفحه نمبر ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

هر توري په یو بیت یا بیتونو کښې تشریح کوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه زړه په ځینو مذهبي او عرفاني
لارو کښې یو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه مونږ دلته د کوېمداد د الفنامه د بیلو بیلو توري حروفو
د یو یو شعر نمونه ورکوو. لکه

الف:- اے طالبه الف یو ګوره له فیمه
د دې دواړو معنیٰ هیمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عین هغه عکس هوی شه

ت توحید دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام
لیکلے شوے دے د کوېمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې
د ډېرو کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "کلمات
الوافیات" ده دویمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده
او دریمه شرح د عثمان ده د دې دریمې شرح په باره کښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "دهند
د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سر خط لاندې ټې لیکي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه روستو یې د مخزن څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه کښې دکریمداد الفنامه د "ن" تر پښې پورې را غلې ده او نوره برخه یې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې د عثمان نوم را غلې او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړې خو باوري پرې نهٔ یم -

او بیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم دا مطلب لیکي - موږ: ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پای کښې را غلي دي -

" الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارې په توګه معرفي کړے دے خو باوري پرې نهٔ یم -

او بیا یې دې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې ذکو یې مخکښې را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه" په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تېوشکي (۱۹۲۹ م — ۱۹۸۶ ع)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې د
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومیږي او د شرح په
پای کښې دا غلي دي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دغې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبد الحلیم زوی دی او د عبد الحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق دگران زلمي
هېوادمل صېب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صېب دغې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کرم
او کېدی شي چې زما دغه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صېب لیدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صېب د پاره د
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زه دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نه ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صېب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نه لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول دوه سره وښلي شو چې ددې شرح شارح عثمان
دے او دګوان سر محقق هېواد مل صیب هغه شک په یقین کښې بدلوي
چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې
هغه اقتباس پرو بدے او ډیکلو په کوم کښې چې دوي یعني حافظ عثمان
د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې د شرح او ډیکلې شوه
دوي ډیکې -

سید علی ترمذی قدس الله اسره العزیز باخون ماجی البدعت و یقیم
السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین
باعلم ربانی شهبازان مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة
رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را برزبان افغانی
بیان کرده و آن معنی ہما حقائق و معارف الاہی بودند و آن حقائق
و معارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس
احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح
در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و
دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان
واصل حق اند برائی آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل
کند و آن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث
قدوسی اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری پس
تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست ہر
کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در
مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې د الٰهی تو
حافظي محفوظ عثمان د کوم الفاظ ليکلي او ګوان هغو اد مل صيب د
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي اوس نو ډېره
واضحه شوه چې نه يوازې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وښيلي شوي دي چې د کويټه اد د
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر ان عمل کرد و مداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخود وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم و عمل است پس سبب این شرح علم و عمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب دیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه اود حق دنیا وه اودا هرڅه دې دپاره د عمل اود حق د پېژندنو اوغوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي اوددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته دِهم د فائده اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده څو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم زلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے اوکهٔ نه په یقین کښې بدلېږي هغه به د لته راوړم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپائی دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از و را فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانځ په ځانځ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورې معلومات موږ: ته تر لاسه کېږي او کېدې شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه ډاسې وي نمو تر کومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي.

اې طالبه الف یو کوره له فیمه

شرح اې طالب حق اګر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خودرا همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس اذان وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پای کې هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلي لیکلي نو د لته دغه آخرینې اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېږي او د لوی خدای شکر ادا کړي.

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبي محمد سید العالمین صلوٰة مُسْتَمِرَّةٌ باستمرار الله تعالیٰ الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشي را از دین غیر حق در هر دو سرای بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ و معدور الله تعالیٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیٰ تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

دا اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هېواد مل صېب کوم اقتباس د تېوشکي نسخې نه درج کړے په هغې اوپه دې الفاظو کښې څهٔ لږ دېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے اودلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د دُترا" په ځائ عشې را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دوجهان" لیکلي اوپه دې نسخه کښې "درهر دوسرائ" یک دے -

دغه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې اوپه دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خوکال ئې نه دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې دد غې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آ بحیات تند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمائید -

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان
اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائ عزوجل کند بغیر علم است
فساد بیشتر آزاں بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے. نوګوان محترم زلمي هېوادمل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه رح اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتلې او دا شرح د اروابناد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوریٔ دا رنګه ملاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے خو که موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ ختمي خبره نهٔ ده کېدے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادریه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لري لکه چې اروابښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د ښې نه لاس نیوه کړې ده چې بیا روستو هغه ئې خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعنې قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق دهغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکه کومه اد د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یا دې په دوسره د کسان محترم زلمي هیوادمل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبدالله اخوند درویزه په اولادکښې دے په یقین کښې بدلېږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

عمران خان ټونکي د غه خبره دکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند گويداد په محقق سره يادکړے دے او دالف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي -
ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق گران زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا تر اوسه په دې بيمه معلومه شوې نه ده د غه شرح دا قسم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وپېژنو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او دگران هېوادمل صيب دورکړې شوي شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ايښودے دے د غه شان دکويمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د دحاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او دعثمان "واصلة الحق" په نومونو شرح شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کريمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډيمي کابل ۱۳۴۶ هـ ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډيمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخون درويزه مخزن پښتو اکېډيمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبد الحليم روحاني رابطه و روحاني ترون دار الاشاعت باجوړ ملاکنډ ايجنسي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څنګه ورکول شوي کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ؒ مونده او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال دونه رورونه لکه فقیرجمیل بېګ ؒ، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے. چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صېب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله راې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅوک د قیاس په تله تللي او چې څوک هم څه ویکلي بې هغه سند ګڼلي شوي. حالانکه تحقیق ډېر ضروري کار دی چې دداغه لوی شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي که څه هم څه معلومات نه وي نو ضرورت دا دی چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) وشي چې څوک دی. کښې د غه شان به یې څوک دا فضل خان خټک زوی یاده وي او څوک یې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو څرته تلی نه دے زر به یې د هغه زوی کړي ولې ډېر سر خوږ کړي چې لا دیوان به یې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به یې اخلي د تحقیق په تله به یې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوی شاعر یا لوی خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز وئیلي چې دافضل خان خټک زوی دی نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر یې د افضل خان زوی تړي جوړ کړي. سعید خټک سره هم دغه تو به اوشوه دا فضل خان زوی یې کړو. ددې تولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوی ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق یې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي

د دیو دربو رو نهی تهوکي هم بنګلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شړی ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې ځ سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعی کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حلقه د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک وي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۶ ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ښوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

> اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شونو دَ
> دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان
> رورد ے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعید خان
> په یو رباعي کښې وائي -
>
> ۓ خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
>
> ددې درېو رونړو تو کي هم نبکلي دي
>
> د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید
> خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر
> دیوانو نه لري -

داخو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب څېړنه
ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے
شي چې نور هم پرې چا څه لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ
نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوے نو که دغې ته په غور و کتے شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقیق نه رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے
شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان
هجري. عبدالقادر خان خټک، سکندر خان خټک یاد کړي او ریښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید
خان - کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي ـ خو څېړ دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته
غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې را اوباسي ددې شعر متعلق
زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصر شان څېړنه روانوي
کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه
اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر
متعلق خپله خپله رائې ورکړي نو که زهٔ خپله رائې پېش کړم نو
کېدے شي چې ددې نه نوره بنهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ
حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم
هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان
ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي.
چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې
اشاره کړې وي او چا که چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو
داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو
یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور
خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره
تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په څوا مې او مړ مشر کور

که په دې شعر غور او شي نو ښه پوره پته لګي چې خو شحال بابا رح د ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوي مرده – چې د پلار د مرګ ئې تېر شو پوره قرن* ورپسې تر بلې مصرعه کښې د خپلې مور د مړون ښېته بيکي او د غه شان نور مثالونه هم د پرشته زما د دې مثال ور کولو مقصد دا دے چې هر کله هم ځان څه دا سې شعر ليکلے چې د هغې نه د يو واقعې يا څه تاريخي خبره سر ګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے ترلے شعر ليکي ځکه چې د مخکښې روستنئے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځو به يکو د دې شعر له لکه څنګه چې ويا ندي او وېلے شو.

ګران هېښ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ، عبد القادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم ربنتين صيب علي خان - سعيد خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون او خوري نو بس ځانله بيله ليکلې شوې رباعي ده. په دې شعر

* خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
د ديو د ديو رو ئيو تې کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

که غور اوکړے شي نو ددې شعر رومبنۍ مصرعه باندې مونږ تول متفق يو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره ياد کړے ـ او دا لفظ يې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ تول يې منو نو دوېمې مصرعه "د ديو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"

نه مراد څنګه علي خان ـ سعيد خان کاظم خان ـ عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله دغه شان خبره کېږي چې د "خان" يعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو دوېمې "د ديو درېو رونو" نه دغه مختلف الخيال نومونه څه توک لري.

زما په خيال خو داسې کېدے شي چې د سعيد خټک " د ديو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوېمه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي ـ

ص يو مې سکه رور دے چې يې لار د حق نيولې
دوه رونه مې نور دي يو په نم دوهم په نم

کليات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا دوه رونه شته چې د هغوي نومونه دا رنګه دي ۰ د سکه رور نه يې مراد فقير جميل بېګ دے ددې دواړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزی وه دوه رونه ئې مېرنه (ناسکه) دي چې یو ئې شمشېرخان چې مور ئې اصیره وه بل رور ئې میربازخان چې مور ئې مهمندزئ وه د نوښار د ملک میرباز لور وه - چونکه سعید بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه لیکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "د دیو" یعني د خان د دریو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې مخکښې د خان ذکر دے او وروستو وائي "د دیو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دے ولې چې د سیاق و سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي رونړه یادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک ئې مراد وے نو بیا به ئې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په واضحه داسې لیکلي وو -

"د دیو دریو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د دغه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه ئې لیکلي وو چې په دغه رونړو کښې ئې خود فقیر جمیل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښیښه او حالاتونو کښې پښتو اکیډیمۍ کښې د دل تذکرة الاولیاء - نور محمد یه په نوموړو قلمي پرتې دي یاتې شو دا دوه نور رونړه شمشیرخان او میربازخان نو کیدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو یا وي خو لا تر اوسه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د دريو روڼو بیان کړے دے ـ او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نېشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او ښائي يې نه ـ زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان دريو روڼه فقیر جمیل بېګ ـ شمشېر خان[2] او مېرباز خان[3] مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان ـ عبد القادر خان ـ سکندر خان یا د خان نمسي علي خان سعید خان، کاظم خان ـ او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید خپله شعر ییکي نو بیا ولې په دغه دريو روڼو کښې ځان حسابه وي دريو روڼه خو یکار دي چې نور وے ـ سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے ـ دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا څېړنه یا دا يې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو ـ کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مرتب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو ځوان ژبې ملي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ه ق کال ځوان شا کښې مړشوے دے او وائي چې د ښېوې په ګړ یک کښې ښخ دے.

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے

زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي روان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې دغه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول د نحو او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

ملا صديق د ١٣٠٠ هـ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا اوسېدو. بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ٢٨٣ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د يوان موږ ته نه دے لاس ته ورغلي چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ او ليدل د دې نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رښتنی شاعر دے د ده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيان شوي دي -

د دې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ١٩٨٢ع کښې راغلي دي د يوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انسټيټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ١٣٥٨ هـ ش او ١٩٧٩ع کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څه دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو وروکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وښلے شوي چې اروابناد جیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے نو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځاے ځاے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دانهٔ محققین یکوالړوي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځ ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او د ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک د دغه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومو توګه لویه برخه ورکښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه د ښلے او لیکلے نو هر کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ور دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوې
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د ګلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراتهٔ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له ارخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښ سره چاپ
شوے دے د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

تو له کورنۍ دده ي فن نه وا قطعه ده نو د فقیر بابا زامن به هم ښکله د خپل توره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشناوي. او دغه شان به ئې خپل خانداني روایات مرکون ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے د چې ښکله د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرنتوب سره سره په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بیګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تیاره کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې صدیق چې دیوان ئې او چاپ دے د جمیل بیګ (جمال خان) زوې دے او دا خبره زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د فقیر جمیل بیګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور ئې بیباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیرخېل میان ګان وائي چې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیرخېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د میان فردوس شاه فقیرخېل په زیار او ډېر کوښښ سره چاپ شوے ده دغه شجرۀ نسب فقیرخېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ښځې "رابعه بي بي" څخه زامن وو چې نومونه يې دا رنګه وو
محمد صديق رح - محمد اسحاق رح - محمد ابراهيم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح
محمد صديق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه
پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر
صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد
کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران ورونه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هېواد
مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمۍ له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ع کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق:- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

یک دود، ختکي - کاغذ نرے کشمیرے -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

د اخو وو د لیکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت - اوس دا ګوټ د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او مسلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې لیک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلویښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره

څور په شهزاده کا د غه تورخوني غبېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

وړاندې زه هلک وم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښه ښه شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په د غه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښايي او هم د غه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نه ده څوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه یې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال یې د ابجد و په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۴ ه یې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده یې د شلو یا دوویشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو س کله چې فقیر جمیل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۴۴هـ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴هـ کښې يې وادهٔ کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښتي وادهٔ نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰هـ نه چې ۱۰۴۴هـ لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۴۶ (شپږ څلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰هـ کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالي وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے -

دا خو يې وو د ژوند د نيټې او زماني حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائېګي باره کښې څهٔ ليکي -

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه وائ په نوښهر ملک يې مهٔ وای اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي -

کهٔ د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون ګورم

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په زاړې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمندي کړې خدائے د نوري

د انارو سرې دانې پېښې نه دے نهٔ شي

خدائے وتاته کړې انارګو کښې زېړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به تري نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر يادکړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار يادکړے - نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې ددوې کلے اکوړے او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم دَ دوې جايداد او کلے وو ذکو په دې وجه نهٔ کوي چې دا وړهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وړهٔ کلي په دغه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څنې ئيکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع دَ افضل خان ختک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې

د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې

ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه -

دې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوې دے د افضل خان خټک د ناکړدو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شنغر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشنغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په ګڼ تعداد کښې د فقیر خېلو میاګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشنغر کوله نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړې حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو ځکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ے همېشه د خپل وطن امید رجا خوږم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به څهٔ کوو -

ے تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ے چې د ډېره په راز ېې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمندے کړي خدائے د خوږي

په دې شعر کښې صدیق د خوږې ذکر کوي او د خوږه هم د غه علاقه ده لکه خو خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ے په تیراه په سوات په خوږه درېږه در شوم

بیام کوم لوري ته تهٔ بیا ېې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوږې د علاقې ذکرکیږ تشبیه د الماډو سره

د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوږه وائي یا چې کوم کلي په خوږه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په ۲۱۴ مخ لیکي

خاورې ته نږدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې

اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٔ مشرق ته

دا تول ځایونه د ختکو په خوږه تپه تحصیل

نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفراز خان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید یه پریس پښتور چاپ کال ۱۹۶۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جمیل بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پلوسې - د پښو اوښې ر کوکښې ، ګوګوړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او د دغه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځایګي باره کښې بحث او د دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د یو نخ نسبت د وراره او تره د هغه د یو شعر په رڼا کښې لیکم هغه شعر دا رنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې لیک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے

که د استا ستر ګی را وچار باسم ځان نشه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" تورې په احترامي صیغه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په صیغه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار د یو مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو

دروغژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي

په دا خوي که هر څو زمکه بې حیاده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه

له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي

د دیو دري روښ تږکي هم ښکلي دي

دغه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شیدا باندې

دا ادب په مقتضی د خان شرف دے

شیدا "خان" په دې کا مېر د شاعرانو

که مېر وته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي مثالونه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ځکه د هغهٔ د زامنو په خانَ په شعر کښې اخلي نور چا که ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو خپلو زامنو او وروڼو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوی صدیق ئې هم د خان په نوم یاد ه وي د خپل خاندانی رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي لکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړیده به ده یمه ننګ یمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واره پوهٔ نی شول پښتانهٔ چې پسې د غلي
ننګ وته ئې شا کړه له منصبو غواړي زر
حق دي پښتنو ته کهٔ اوس بیا د ننګ د پاره
ښور په شهزاده کا د غه تور خوني په سر
روان ئې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان و وه پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے ترشمال دي لا بتر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پېي شو د مغولو حمزه کوره ګيډۍ خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
واړه هېڅ کاره نه بې حيا نامرد بشر

په دې شعرونو کښې يې زيات د ننګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم دغه پښتنو غند نه کړې ده کوموچې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه خاندانې جذبه غيرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه بنګو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو شاته کړې ده په دې حلقه ځېږ نوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د لوړې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شېد شعارو استول دي د شان دپاره د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات يدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

شي صديق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نمري څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په میدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې مونږ ګورو چې صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے وو یعنې صدیق د یو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه دا لاندینې شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه تر نیشکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه یې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردوده

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو- منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري مونږ ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رښتیا مونږلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ېې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیلؒ میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاينه يې کړې خپله علاقه او
کلې يې خوږه او هوښيار ښکلې دے۔ او د خوړې کس کښې يې ستائيلي
دي د مغلو به يې وژلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاينې کړې۔ او څنګه چې يې د ترهٔ
د اپسل خان او دريا خان سره د صوفي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د اپسل خان - دريا خان او خپل ترهٔ
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړې۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفيانه اشعاريُ هم وئيلي ژبه يې ختکو الله ده که څه چرې د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلومېږي چې د خپل ترهٔ په وجه يې
په شعرونو د صوفي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ ورکړي دي تيرو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
د جمال خانؒ رجميل بېګؒ فقير بابا زوے دے د خوشحال بابا وراره
دے او د صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تياره کښې دي نو په تېره تېره يې د دوي
حالات د او د صديق متعلق د راقم رايې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نورې معلومات
را برسېره شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ ء

۶- دیوان د سکندرخان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۲ ء

۷- عقاب خټک سرفرازخان تاریخ خټک حمیدیه پریس پېښور ۱۹۷۵ ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پریس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند تحشیو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے ـ د کوم ځای دے ـ د چا څهٔ دے ـ د کومې زمانې دے ـ دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زمونږ پښتو ادب ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سر خوږول نهٔ دي پکار بس خو بې د ځېږې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي ـ خبره دے کهٔ نو د علم تنګي پرې بیا اداته کوي ـ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه پېکي د بولو نه څکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو پښتو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او لیکم خو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلے دے ـ د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ـ یو انګرېز محقق "پادری هیوز" ددغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالو خان د غه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شا وخوا اولسي شاعر وو او د قیاس کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څه معلومات چا ته هم نشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱۹ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس کله چې صفي الله خټک د بانړې مُلا د مصري بانړي نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله خټک په تېرو شوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هفوي د ستر محقق اروابناد عبدالحلیم اثر افغاني صیب يک هم په دې کتاب کښې هم په د غه صفحه ۴۹۳ ليکي -

د بناغلي اثر ديک مطابق ابراهیم د سوات دَ مشهور بزرگ پير بوداه صیبؒ په اولاد کښې يو دېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د يخواني طرز اسلوب په ليکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او اديب تېر شوے دے۔

په بل ځائے کښې هم په د غه صفحه ۴۹۳ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب ليک ليکي -

او د ابراهیم د ليکلو طرز د اخون درويزه د سبک په پيروی کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې ددهٔ ذکر دَ تېرو شوو عالمانو په حیث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د څمکنو زوې عبیدالله میاں گل د خپل کتاب " هفت پېکر" په ديباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
میاں ګل په ۱۲۲۳ ه کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲۱ بانډې یک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرنده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ه په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلې دي۔ قلمي ذخیره کښې په قبر کلي کښې د فن ده لاندې یو غزل کښې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل کښې د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ټولوي غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړې دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانه شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ بانډې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ۔ حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د هغې په وجه دیو بنهٔ شاعر په حیث پیژنو ۔

ــه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پو پکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې شغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن وا خله چې ګرد آلوده نهٔ شې
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
بواهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي ـ

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر رد کید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی سرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال وی را ضبط کرده اند از وست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ ېر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو. شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېره شوي تحقیق باندې ېر شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلي افضل رضا صیب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن ختېک د مصري بانډې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې داثر صیب په وېنا

۲ـ زلمي هېوادمل فرهنگ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صیب لیکلے دے.

البته ارواښاد جیبي صیب په ګمنام شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر ور دے.

دا څنګه چې زهٔ د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړونوال نهٔ یم خو د لته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - د لته راقم الحروف د تېرشري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د زنځیر کړئ یو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې نظیر و ګلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ډېرو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېرچل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانډې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظريه د ابراهيم باره کښې پېش کوي هغه به د ډېره درج شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

مياں نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهيم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافيو رديفونو سره سمون خوري نو ددې نه ښکاره معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو: سوچ به موږ: ته يو لار او ښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بيا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم ياد شوے دے پښتو ادب باندې ددهٔ او د دوي د خاندان لوي احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - نمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګيا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان - جميل خان خواجه جمال الدين نومونو باندې په مختلفو موقعو ياد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي ميدان کښې د خپل رور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه دې هم ځکه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټې سټورې نومې کتاب او د افغانستان نوميالي او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانهٔ شعراء - ځم ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې د کو سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولياء" او "نور محمديه" په نومونو په فارسي ژبه کښې ليکلے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الوشیف مسټی افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوې نه پس سجاده نشین هم وو د هغوې دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

زما خپله مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرګ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے دلته به زهٔ د خپل ګران مشر میاں فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دیار لس زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱- محمد ابراهیم ۲- محمد اسحاق ۳- فقیر محمد صدیق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پر و مینے ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې عدیل وګلش
بې تمثیل میان اخون ګل او کلید افغاني کښې یادرې شوی کړې
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے دٔ
فقیر جمیل بیګ جمال خان زوي دے ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصرې بانډې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېد و نکے وو د مصرې
بانډې لړ. محل وقوع مصرې بانډه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصرې بانډه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصرې بانډې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځوا و شا
کلو کښې آباد دے - دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا
په مصرې بانډه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصرې بانډه
او د غه ټول نزدې ځوا و شا کلي ځو د هغوي ملکیت او جائیداد و

دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبد الحلیم
اثر افغاني صیب یو لیک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتا نه" دے کښې لیکي -
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر پرې پرې کړے په ميدان کښې ىکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه جريده د عشق په
لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې
وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم
او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري؟ پکښ افضل خان
ئې ذکر نهٔ کوي -

داوو د اثر سبب يک - د لته کښې اثر سبب هم د دغه ابراهيم
باره کښې مل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه
رسيدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمي نهٔ وو بلکه هرکله چې
هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شتو
او د مصري بانړې او سپيد ونکے دے نو درې ته معلومه شوه چې
دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا
مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت يې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري يې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

يې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړيو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرې زړې کهٔ په سل حٔله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے.

۵- رضا محمد افضل ېټ ستورې پښتو ادبي
پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاموندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب څښې پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرستش کا له فرشيا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز یو ترسبله کا چې به څو څو
د څوانۍ شاهين يا غي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې - دغه شان په چمن کې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادرخان ختک، اشرف خان هجري، کامګار ختک، سعيد بابا سکندرخان ختک وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوې دي کوم چې دغه ټول ديوې زمانې شاوخوا وو- او ابراهيم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې اچولې شوې دې -

په ټول تفصيلي بحث به ننږيز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده ، د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ه ليکلې شوې ده نو دا زمايه نظر کښې د عبدالقادرخان ختک همزولې کم و بېش د ۱۱۴۲ه د زمانې دې ځکه چې غزلې يې ديو بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي اوسېدونکے دے دغه ئې د اوسېدو اوکلي ثبوت دے بل ثبوت ئې دا سې نیشته چې چرته په یېک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي دزماني په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمالُ خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زماني حمون ئې هم د هغوي د زماني سره دے.

ددې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمالُ خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم ئې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نهٔ ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څهٔ اولیکي چې دا روان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د څېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هیواد مل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحي پښتانهٔ شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورو کې شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله ـ خاندان او قوم کښې د پرلوړې لوړې شاعران ـ ادیبان ـ عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا برسېره کول غواړي ـ څو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پښېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو ـ زموږ د د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لوېې لوېې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د دغه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پرلوړې زیان دے که چرې د دغه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرځهٔ زده کړي ـ ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم دنیا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لار چل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختلف به نوره هم مخ په وړاندې کړي خو ددې هر څه باوجود د اسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زه نن دکوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړوم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې ځپله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکې شاعر - عالم میاں محمد سعید دے باڅ چې اول په دې دنیا راڅو وچې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې څپلوو یو لار د میاں محمد سعید د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي - په خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې نسکه د ځلنده ستورې ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک صیب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه دا دي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیرگلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیرګلؒ بابا (کاکا صاحب) د ذوي حضرت حلیم ګل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میاں مهتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه :- دکاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه :- دکاکا صبب دوه رونړه وو دیو نوم حیات خان او دبل شیخ عفان وو-

ددغه کتابچې" کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوئی باره کښې یو شعر داشان پیش کوي

دده دوه دوئه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې ډول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولادته ابک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم ښه زمونږ ددې مقالې دا موم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسې مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسېر زمان بابا جمات واقع لونځور روډ کا تهلنګ نه ترلاسه کړې او منښه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس ګل
بن میاں امیدالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شیخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اود یګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میاں محمد سعید کشر ورور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دوغه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔

میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو اود نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډیر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي۔ ملا فضل نور۔ علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ښیږے۔ اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرې پیړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلې دوې په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۲ مخونه لري په هندو پړ پس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... ۱ه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي او د افغانستان د ستر محقق ګران ژلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې ليکلے شوے دے په حجم ۱۲۹ مخونه لري - کاغذ ئې يورپي دے ډېره ئې خټکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي ميټر دے خط ئې نستعليق دے په توره سیاهۍ ليکلے شوے دے يوڅو مخونه ئې په شنه سیاهۍ ليکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب بیان حالات خود" ليک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۲۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره ليکلي ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " في الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " اود کتاب د ليکلو وجه ليکي خود اختصار په توګه به دلته ليکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعيد کشر ورور عبد الجليل په دکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهيد کړے شو لکه ليکي -

په مقام کښې دکې غـلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني او اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زياتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ياداښت د پاره ليکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس ليکلے ليک په فارسي کښې چې خپل عزيز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصيل سره ليکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم داسې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو تخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوش دی دا شه آسان
په سفر بانډې ورکېږي مدام ګوان
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویرا سواه
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ یکي -

خاص بوږ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دې دېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ځې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې یکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي ئې ده تمامه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ذقوم قیصه په صفحه ۵۶ د آغاز داستان جنګ بادشاه ذقوم که محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحرير نن
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرن
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو سته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
مایدلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځلېدنکي لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره هم نشین
په دا میان راغے فرمان درب متین
جبرائیل راغے په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وے یارسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسولَ
اے په نزد د خدائے دهر نبي قبولَ
د عراق په طرف دروهه روانېږه
حکم د غه دے یو دم مه عطلېږه
د عراق په نواحی یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي ئامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ژ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مال له بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل مو جمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په " فی الخاتمة کتاب د تاریخ " په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

ذړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوې ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئ یاد هم ما عاجز کړئ رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېل تاريخ وو د رجب المرجب اتو يشتم خلقه
هم سنه د هجرۍ هسې نو يشتم خلقه
ديارلس سوه پې دپا دپاسه ديارلس نوره خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توره خلقه
په توره ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعيد کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

ميان محمد سعيد د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۹۳) مخ پورې (۲۸ مخونه) هم په دغه نستعليق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷x۲۵ سنتي ميټر په توره سياهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بيان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
واز کيفيت احوالات ملک آسام

ليندې ليکلې په کوم وخت چې د هٔ دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لوې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بيا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بنګته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابيات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تلو سبب داسې لیکي

چې کاروشه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائ وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې !
رادوان شوم د خپل ملک . بجملې !
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
ورا شنا مې رسول خاص ښهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جماعت باره کښې لیکي -

خاص په ښهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ ي مثال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناښت ئې په کښې ستائيلے او په يو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړې

په دې سفرنامه کښې یو غزل ...محل عنوان لاندې ليکلې چې يو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زمانې دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېږي لے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنيشته چې زه نه یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بيت ليک دے

که یو ا ځې په چا پښتن چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه دخوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دو نوم ورکے شاعر- عالم میاں محمد سعید چې ما د تیارونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳هـ درکتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸هـ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائی ۱۹۹۰م
نه ترجون ۱۹۹۱م پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پریس
پشاور ۱۹۶۵م
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پښتو ژبې ته ډېر مهم لغت طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي څښې چاپ دي او څښې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مېنځ کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر د ے شقیقه شي
پرد سترګو عقیقه شي
حنا واخله ښه ئې آس کا
ته ئې پوره په سر پاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
ته ئې پوره کړه اے دوره

د غه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمید الله پښین په کتابخانه کښې نوندې ده او ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوېټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړې دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ه کښې لیکلې شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله " صدیق څوک وو " چې په میاشتینه مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې د شروع کېږ و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زویه

اے صدیقه ! تحقیق بویه

اول رنځ ودارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د معزّ الدّین خټک د دلیل العلیل په نوم په تپرهېر شاعران کښې د اروا ښاد عبد الحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې د دې معرفي کړې ده -

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب " دلیل العلیل " نوم دے چې په ۱۱۷۷ه کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ه کښې قلمي شوے دے او د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتېزه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب درنځ
تړي به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خوري دهندوانې
د پښې تا د اوږې
دا قاش ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې ښوک ناورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پر تان د چا اسود وي
کهٔ ټے جهان تر ېې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمی هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۷ کړے دے.

زما د دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دار وګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزۍ کښې ورته میډیکل ډکشنري هم ویلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ما ته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ښکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. د دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم نو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او د پښتو ادب کښې به په دې ډول انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخیل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخیل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخیل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د دارالقلم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رحمه الله د سکه ورور فقیرجمیل بیګ رحمه الله په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخیل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخیل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخیل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور دٔ هم د ډېر ښهٔ شاعر او عالم دٔ میاں تجمل شاه فقیرخیل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخیل ډېر لوے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوی د زیږیدنې نیټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه یې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا سې معلومیږي چې په دغه هجري کښې به دوی زیږیدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منځومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځائے ځاېنګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې دا سې ییکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د لیکلو نیټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوی زمانه تا کلے شو دوی د کتاب د لیکلو نیټه دا سې لیکي

سن د هجري چې یاد یږي
دیارلس سوه حسابیږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس له اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوی تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ ؒ چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پیر بوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابائے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خاقه او سردارۍ ژوند تېرولو نو خو لوئے خدا ئے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې پرېښوده کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودار وو
د ختکو شهريار وو
دے د کل ختک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا څوك د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ ډېر ليکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سرمحقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود کاتب په خط ۱۳۰۲ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا ويار ميان تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رو ښئ حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو-
میوو - سبزو، ځناورو مرغانو - معدنیاتو، کیاکانو نومونه په
الفبائي ترتیب کښې راغـلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره
دشفاباعث جوړیږي په دې لغت کښې ددغه توکوخیزونو معنې او
تشریح په نظم کښې ورکړی شوي ده. ازسره لیکلے شوي دي چې دمفوي
دشاعرۍ معیار ترې معلومیدے شي - هسې خو لغت - فرهنګ یا
ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنې په تفصیل سره لیک وي
خو میاں تجمل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره
یو څو نور هم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې
نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټریا میډیکا) ورته
هم ویلے شي ددې کتاب شروع ورب یسر وتمم بالخیر - یا فتاح -
اَلشُعَراء تَلاَ میمٌ الرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا
توفیقي اِلاَّ بِاللهِ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْبُ نه پس د کتاب نوم داسې
لیکلے -

مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمل شاه فقیرخیل او بیا دَ
لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هم ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب ښایئ چې عنوان یې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب   د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره   ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندئ مقام شوم   له سفره په آرام شوم
خاص په کورکښې زموږ یاره   یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو   چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستړ ډېر محکم وو   د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره   دد ې نهٔ شو خوې ګوره
هر طبیب چې به راتنه   چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وېل   هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج   دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیات بدل شو   په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت   ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب   ما په ځان کړ رنځود واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو   ډېر حاذق په خوې حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان   کړو شروع واوره بیان
میزان دهٔ څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه
ما به ځان ځنې بېل ښکوونه
چې مېزان خلاصېدو روړ ه
ډېر لغات جمع شو کوره
ماوې پاتې ګران لغات شو
زده کول يې ضروريات شو
يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو
ما له هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو
دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - يونان دي
دا پرېږده په ورانۍ ځه ته
زياتې رېړې مه کوه ته
زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېدم به سوګس دانه
حکيم نه وه په دا شانې
چې کامل وي طب کښې جانې

نيت مې اوکړو د سفر
لازم شو ته سرابر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته دېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
رامات ماته مخلوقات شو — زوګ مې خوږ په هر تماشو
ساتلانو راته سوال — شل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دیاره — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا بانندې
یاده دې که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
ښه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمّل شاه فقیرخیل لیکلی او هغه تول حال ئې پکښې لیکلی دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورهٔ سیاهي لیک دے . هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۵.۷ سنټي میټر دجړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورهٔ سیاهي سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور کونج شکل کښې تاو کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د رومبني باب شروع داسې کوي -

باب اول دربیان ادویه که حرف اول آنها الفقاست

فصل الالف مع الالف د رومبي معنی او خواص د آ بارزده دوېم د آ بنوس - دریم د آ ملیس مخلودم د آ ابیل په دې ترتیب سره لیکي ولله به ددې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ بارزده !

آ بارزده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما روره
امو لیقون بلې ته ګوره

په رومي کښې هم دا نوم دی
حکیمانو ته معلوم دے

په زبان د هندوستانے
نوم ئې بنګ دی ښه عیان

په پښتو کښې چې مرقوم دی
سوي مس هم د دنوم دي

دا هم سترګو له پکار دي
ښه دارو د هر بیمار دي

په دویمه درجه کښې
سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که
دا شه زده کړه نیک نفسه

په رومي کښې امیکنس دي
سیفا فیطوس یوناني بس دي

په فارسي هندي کښې یاره
پښتو هم ورسره شماره

دده نوم ابنوس مشهور دے
تو یه ونه باري ګور دے

حار یابس دي زما روره
په دویم درجه ګوره

شپږ ماسې قدر لرینه
یاد کړه ته په نوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو دا دې نه د میا تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې د یو شي معنیٰ ئې په عربي ، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو
فکر مند زړه مې آرام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوئ عظیم دریاب وو زړهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګوران ما کوهٔ تیارهٔ کښې جان
چنګی لون زما خوراک وو دې کتاب ته مې پیښاک وو
تاګاه لعل دُر الماس ما پیدون کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند و بخښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش طالبان دې د پر دلبس
دې د طب په نیت روان شي شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستوماڼ شي له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت ده دهٔ چې پرې بند دي شروع کړي کتاب کښې دي
بعضې لوټي نهٔ پوهېږي عبس تېول عمر کړېږي
د لغات دې دُر ګوهر بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار دې قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي مطلب بیا موجې خرسند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې را ته کړي شه شاید خدائے ما وبخښینه
د الله کړي خپل دیدار د جنت بوستان بهار
بس کړه میان تجل شاه تهٔ فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجر چې یاد یږي
دیارلس سوه حساب یږي (۱۳۰۲هـ)
څلور نور د پاسه دینه
پس له دې د بس اوس وینه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب میاں تجمّل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۲هـ کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف میاں تجمّل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تنړي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمّل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سل پښتو اکېډېمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډېمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هیواد مل ز لمی - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کبدکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخیل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخیل انجمن اتحاد
فقیرخیل چشمه اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷- د میاں حمدالله فقیرخیل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه
فقیرخیل اګست ۱۹۹۷ ع

۸- مجله اباسین پښتو میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پریس انفارمیشن
ډیپارټمنټ پښتو -

۹- مجله پښتو درې میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو
اکېډیمي پښتو یونیورسټي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب د پاره استعمالیږي او دا معنې او توپیر چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب یادیږي - حالانکې په ن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ېُ کڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دی چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلی شوی دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا په خپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی - خود شناس، مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی ننګیالی دی - جنګیالی دی - سپه سالار دی - د طب پوهان دی - د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی - د نازکو احساساتو خاوند دی - شاعر دی - عالم دی د ښکارياتو ماهر دی - پښتون نفس شناس دی سماجي او اصلاحي غری دی - فلسفي دی صوفي دی سیّاح دی - مؤرخ دی - محقیق دی - د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علمونو نه خبردار دی - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ای طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول په خوشحال باباکښې موجود دي - خوشحال باباکه د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرارو رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وښل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او دا ټول علمونه هغوئې موږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي کهٔ تش د هغوئې دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان ئې سکه باغ د علم ګنج دے
په کښې هر رنګه ګلونه هر نهال

کهٔ د خوشحال بابا حکمت موږ په معنیٰ د طب کښې واخلو نو دغه میدان ئې هم ګټلے او کهٔ په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوئې نهٔ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده وُ او د بیمارو او داروګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ښل به وائم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ مونږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څنګه چې پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څنګه چې خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننګيالو او جنګيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه رابښکاره کوي د خپل ښيګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي غرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا ښکيه د يوه خدا ے ده ياد تورې
په جرگو مرکو نه شي کار تمام
که سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نه شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وايي -

پچې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښايي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو يې عقل ډېر وي
بیا هم یو به ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون يې بویه وير

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقوته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښايي او په دې حکمت يې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وايي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه يې کم وي له چا څه غم لري
چې دا يې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو يې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښیار به هیچرې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ارد ے هغه به یار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله شته - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کنه وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تېر ولو څښتن به شي هغه دا رشګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بیا ئاد ے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
کهٔ ټغـــله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلوا نو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځنې تښتي په مکونه .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه مېړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې د نبارشي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو سنه
درته وایم چې په کوم توکې به رونښي
چې د هر چا سره ښکرې خوابونه
همېشه روسه څو له پته لګه ناوې
چې ضرورشي هاله اوکړه دوحرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېنا کانونه څه
برخه ډېر بیان کړو۔

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه
بل ځائے وائي ۔
ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ﭼﻲ ښهٔ مي څېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړي وا ړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نيکو نام ګټي
د څوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غوږ زوه په سخاوت

پټ

سر دې درومي مال دې درومي پټ دې نهٔ ځي
د سري د چارې ګل څوځي په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګي په خزانو د قناعت شې

رښتيا و پښل

رښتيا کړه د هيچا نه مهٔ ويرېږه
رښتيا سړے له هره بلا خلاص کا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړی که ښهٔ دی په ښهٔ ګفتار ښهٔ دی
ګفتار که ښهٔ دی په ښهٔ کردار ښهٔ دی

صبر و شکر

دانائے مهٔ کښه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ چې په منت موے واٸے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بو تې د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پکار چې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ورخوری کړی کړي یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دوه وُنو په منفرد انداز کښې
ئې د زنځیري په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې ئې وئیلي
نو هغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئیلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پتکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

؎ چې دستار تړي هزار دي

د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئ شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - خوراکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نهٔ يواځې د حکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ يې څو يونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

؎ چې وهل خوړل - خوړول کا نو ځکه نهٔ مے باز شاهين دے

چې يې سوړې لره يوسي يا مېږے دے يا فـاره

بازنامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم ياد وم سواتنامه يې ياده کړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

کانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې سوږ په مروجه طبجه کښې حکیم بولو - او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تا جې
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼې ځکه خو وائي

بې صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړې
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که څوک چرې دا راز مونځېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

اعتدال په دا څلور خویه اعتدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېناستونه
کم ملاستې کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون

دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سړې خوږې اوبه د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تر دا نشته دارو نیشته معتبر
که دې مومې اوړے ژړے ګبینه خوره
خو په سود دې خبر مکړه چل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې یې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ... عمل پرې وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارے - د نیم سر درد د سترګو بیمارے د فالج بیمارے - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د ناسور بیمارې او د ښځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارے ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه یې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا مونږ ته ښودلي او ورسره ورسره یې دا هم را ښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وايي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّي کښې يې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې دده خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهيږي او څوک چې بيا دداغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا دداغه سړي باره کښې وايي -

سل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب داروکا د رنځونو

هر څوک ځه موږ او ليکو او اوورايو نو په خوشحال خان ختک او حکمت ليکل او ويل ډير مشکل کار دے بلکې دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې يې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وايي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نېشته
دا دُرچې په بیان د خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د ارواښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- تورېالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او دده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان
۱۹۸۲ ز کابل چاپ
۱۱- مجلــه پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپرېل مئ
۱۹۸۰ ز پښتو اکېډمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب کهٔ په دوو اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو کهٔ نثر دے او کهٔ نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرځنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتازکول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څهٔ فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نهٔ کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پړدې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییکو نکي په ذهن کښې هم د غه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دادبه په ادب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډیر لوی لوی ستر عالمان ـ شاعران ادیبان تیر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښې دي لکه بي بي حلیمه ـ تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے ـ هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تراوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډیر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

د غه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکه رور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانديې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف د غه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډیرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تیرېدو نه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) خوندی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پايې مريدان يې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا يې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل ويلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل مياڼکان ويلے شي دا قم هم د دوي نمسے دے جميل ميان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ليکل - لوستل - د ښل به يې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقير جميل بېګ د شمش الدين کاکا خېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د ميان فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم ـ ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کوردنۍ بېړغ جګ ساتلے دے او دوېرخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسُـتي دي په فارسي ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تـذکرة الاولیاءُ (۲) نور محمدیه

دل تـذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سوو صفحو درونډ کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ (شپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او د دې نه د هغوي د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبلـدرېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - د دې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نوموله داسې ګڼه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه دمولف څخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي دده د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محققينو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحي حبيبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غوندې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه نه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوئ ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ ع صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان رح باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب - عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د اهتمام وړ ګرځېدلی دی
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۲۰۰۷ م ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې توتې وئیلې دي.

ددې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رحمکار خان د هغه منظومې توتې لیکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر لیکم د هغې نه پس وائي.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ یو روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړي دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمې افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۷۱۱ لیکي.

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يېکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښنو يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې نمونه د سيمې د اکوړي ګران محقيق پروفېسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښنور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګنې خوبۍ شته فکر يې ژور او الفاظ يې خواږه دي.

د کلام نمونه:-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلې ټوټې ې د بيلې بيلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعري ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه رو معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي رو د غه شان نامنو يې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا و غيره په دغه ميدان کښې د خپل توره نامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزل چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکیډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلی دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې تر څو حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړ ړې
مور پلار زامن نمسي د کورېڅخه شو
خلقې کړي د اجل سورو لتارې
بنا ئسته به چوڼ ز لمي شو توري خاورې
برې پر تې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت څخه تېر برې مخ ترې پټ کړي
وچجرې وته ته یون کړي د حرا ړې
درسته ورځ لکه سپک ناست ېې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړي لکه خرنارې
یو ذره د لا اله ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوت ېې که کمارې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
را شه مه تو که په خپله بڼه لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي خو یو نه یو در تحفه نیشته
وچ لاشدهٔ سره سپین ي سپیره اهاړي
سم له لاسه کار هم کوم دېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے کهٔ خان ژاړي

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لور وسته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګردن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ما تلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چېرې ليدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نۀ دے
جمالٓ ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمت ګار وو هغه نۀ دے

درېم غزل

و بښتۀ سپين ستر ګې تاريکې چينګې داړې
تۀ لا ګوځې خپل پردي په خبس نغارې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سنه غواړي
تۀ د کالو خرڅې نن له خدايا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سنخي خوهم د موږي په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

د دې غزلو باره کښې د ځينې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې
د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو
دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقير بابا
نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نۀ ياديږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدّين په نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه ددوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي د غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم ددغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره داده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په داډه ويلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او ويلے وي هر کله چې ددغه نزدو شاعرانو سره دا نوم را غلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان دخوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے.

وس را ځو هغه منظومو ته ټو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو ويلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوی لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه۔

په بوی دې ټول عالم خوشبوی شو
امیل چندنه په تاپو پوټل کړدونه

ددې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده۔

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوی ولی الله اخون ځالاک باباؒ د خپل ښنکو ځخه د دوما کا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوی په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوویل۔

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی د ے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمدشاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمش الدین کاکاخېل راخستې ده وایي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر باباؒ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځای د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه وو چې د هغې سره لوې ځوروونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا خپلو زامنو د لنډي اخون احمد صیب چې ډېر لوي عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې زموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړې دے سماع یې شروع کړې هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو وې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځای کښې دا سې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
نو ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کېږي که نه وي نه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بېګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړهٔ بد او د راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکي دوه د خوشحال بابا ا خښي وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګنې ورکړي په موږ وو قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئیل -

اس دې وي په نس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نور شوه ترقي يې اوکړه

وائي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلي وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بندیوان کړل او تول مال ځان ته يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا سګولا را غلل چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښېنه کښې سوړ پدو نو دا اشعار يې اووئیل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدای د پاره
فقیر دروي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څهار یاره

او هر کله چې ببری ته سور شو نو داسې وائي -

ببریه ځه د خدای په حکم
ځه به ظالم ځه به ده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وي مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار
رېږدل او لړزېدل او تې بوتې یې شروع کړې تول مال حال او خلق
یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان
ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا
اشعار به یې ویل -

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه شول فصلونه
اوچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا
راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوښتلي کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوکړه کۀ نۀ وي نۀ وي
تنګارو باندې باران دے
فقیر نن ورځ مهربان دے
و ارمان نېلي ارمان دے
ورپېدلے نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبیب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وُو.

موسۍ چڼې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچڼې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچڼې برچه دې خوب نۀ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لوې لارو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

به يې کړه دا شعر به يې ويلو -

هغه موږيان به دنيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُکا
دا موذي تش لاپې کوي چې ميږيمه

دا وه د دغه لوې ولي الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه چې د لته وړاندې شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوی رور چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم مرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې اوکړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
په "جزق" اموز عالم " غريو"

دده نه ۱۱۱۶ ه جوړېږي خو بعضې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ه ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکاروکښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځې کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد رانیپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هېواد مل ز لمی فرهنګ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
دَ ماخذ اهمیّت

تحقیق دعربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څیړنې - لټون - چاڼول د څۀ څیز بنیادي حقیقت معلومول - د یو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښکاره ظاهرېږي - په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرکسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېچن کار دے د تحقیق مېدان د پراړت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ باسلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
دوبېدو پره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا یو د پښتونو ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته یې ختمي نهٔ دے ویلے او نهٔ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي. د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوُو نو د هغه د زمانې تاکل
د هغهٔ دیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بیان یې اثر و رنظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي دغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - ژبې ته -
استوګنه وغیره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکو نو
او کلامونو په رڼا کښې به یې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هرکله دغه مواد
پیدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي خو د لته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول يې او جمع کول يې چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله را ئې پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت د ے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نه شي کېد ے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کانړے خته - او نور لوازمات نه وي تيار نو عمارت نه شي جوړېد ے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر ويلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع ويلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته داسې نګه تکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

د لته به لږ تشريح يا تفصيل بيا نول پکار وي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :- محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ گڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا نیکونکي په خپله لیدلي او ورپېښ وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " بے ـ یونس و بېټس " په وړاندې سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي ـ

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه ـ دستاوېزې
ریکارډونه مرکې او نورې متفرقه څیزونه شامل دي ـ

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي ـ
د بنیادي ماخذ مثال گران او محترم محقق ـ نقاد ـ شاعر ـ
ډرامه نګار پوهاند همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ دا سې رنګ کښې ورکوي ـ
ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي.

"سید بلاقي په ۱۰۵۰هـ / ۱۶۴۰ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي.

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چرې یو لیکوالي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوالي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس دبل په حواله وړکوي -

"دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله ویلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري"

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې دغه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نه دے لیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او دګلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا د دوه ثانوي ماخذ مثال دے خو بعضې محققین د اقتباس حواله نه وړکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نه وړکوي بلکه داسې تړې ښکاروي چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پرغلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق وانتخاب مقالات، جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق رانتخاب مقالات، جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکروادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پریس لاهور ۱۹۹۳ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر "ادبي تحقیق کے اُصول" مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسيموي چې يوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لويه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امير کروړ نظم د شيخ متيؒ مناجات د بيټ نيکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زيات ليکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نيشته د نظم په ذريعه شاعر خپل خيالات نظريات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ويونکي خيالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذريعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زياته ترقي موې نو هغه د نثر په ذريعه کېدے شي نثر يو ډېر وسيع او فراخه ميدان دے په دې کښې د ادب هر يو صنف ځايېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صـ۸ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وپښلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيغه ليکه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولی شي نثر دی

د نورو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې تعريفونه او هم کوم چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کښې نومې کتاب تاليف د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمي له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالوج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دی -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم کهٔ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دی -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافيې او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېنا کانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د یک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم دَ امیرکروړ (۱۳۹ھ) نه راوخوشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق اروا ښاد عبدالحی حبیبي مونږ لے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ھ - ۲۹۷ھ) نه راوخوشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثر کې توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنایې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے نو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبني کتاب وي ولې چې چاپ لے نهٔ دے او وجود يې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ کې لیکل شوی ... د قندهار سره نژدې په
ارغسان کې او سید وخښي عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رومبنی کتاب
دی وائي چې څو پاڼې یې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غورښتي د لویو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی څو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رومبنی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼې موندلې شوي زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کې شته نو دا د نثر ابتدا ده په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لومړی کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز - تودیال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دی چې د موندلو
اعزاز یې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټولګټي ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه یې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ یې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوې او د نثر رومبنی کتاب خیر البیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

درويزه مخزن الاسلام ويکلو دا کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې ليکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر يولسمې صدۍ پورې دور وو د دې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کريمداد د اخوند درويزه زوے - بابوجان ، ملامست زمند ، الله يار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اوليکل نو يو اځې بايزيد روښان د پښتو نثر رد بعضے کتاب اوليکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل دغه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې ليکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سليس او په نوې انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ د دې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الستين د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاريخ مرصّع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر ميدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده د دې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې د دې دور د نثر د ميدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدين افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمريالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي ميراحمدشاه رضواني، منشي احمدجان، سيد راحت زاخيلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي. خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم، پوهانو ته ښکاري چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تنکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ هـ

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر خواني رتن کوټي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ هـ ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ هـ ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library